

Az ellenségkép megváltozott természete — Kristó Nagy István három írása

Vári Árpád

Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala — PhD, tudományos munkatárs

Tanulmányomban Kristó Nagy István három írásának vizsgálatát és összehasonlítását tűztem ki célul. A három szöveg mindegyike más-más rendszerben, történelmi helyzetben született, az első és az utolsó között kerekén 50 év telt el. Az ilyen nagy időt felölelő írások összehasonlítása már önmagában érdekes lehet, ám egy, a történelmi emlékezetre komoly befolyással bíró személy esetében más szempontok miatt is érdemes elvégezni ezeket a műveleteket. Vizsgáltam tárgya kettős: egyrészt elemezni kívánom, ezek a szövegek mennyire voltak alkalmasak az erőszak megágyazásának (elsősorban az első két írásra, az 1944-ben és 1946-ban megjelentekre gondolok), másrészt mennyire voltak alkalmasak egy történelmi esemény feledtetésére, jelentőségének csökkentésére (az 1994-es szerkesztői előszó). Az irodalmi élet megfigyelésére a Kádár-rendszer állambiztonsága által tartott egyik legtöbbet foglalkoztatott ügynök¹ bár kilenc dossziényi jelentést írt össze ismerősi köréről, a nyilvánosság számára elsősorban világ-irodalmi témájú művei miatt ismert. A három általam vizsgált írása azonban közéleti, kultúr-történeti vetületei miatt is igen jelentős.

A téma kiválasztása

Kristó Nagy Istvánnal behatóbban doktori értekezésem² készítése során találkoztam. Több életrajzban vagy egyáltalán nem vagy csak említés címén szerepel — ott is csupán a rejtélyes Gazdaságpolitikai Szolgálat vagy Ügyosztály kiemelve —, hogy egykor a Nemzetvédelmi és Propagandaminiszter Hivatalában dolgozott mint előadó. Az 1942 tavaszán a miniszterelnökség egykori osztályából³ „kinőtt” Hivatal — melynek feladata a tárca nélküli nemzetvédelmi és propagandaminiszter, Antal István⁴ munkájának segítése volt — szervezte meg az 1942-es

¹ SZŐNYEI 2012: 89.

² VÁRI 2024.

³ Ez volt az úgynevezett Nemzetpolitikai Szolgálat, korábbi nevein V. osztály, illetve Társadalompolitikai Osztály.

⁴ Antal István (1896–1975) nemzetvédelmi és propagandaminiszter, igazságügy-miniszter, megbízott vallás- és közoktatási miniszter, igazságügyi államtitkár, országgyűlési képviselő. Egykori diákvezér, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége alapító elnöke, Gömbös Gyula miniszterelnök sajtófőnöke. 1945 után a népbíróság mindkét fokon halálra ítélte, köztársasági elnöki kegyelemben részesült, életfogytiglani börtönbüntetésre változtatva a döntést. 1960-ban közkegyelemmel szabadult.

lillafüredi író-politikusi találkozót, amelynek szervezési munkálataiban maga Kristó Nagy István is tevékenyen részt vett. A találkozóról készült jegyzőkönyvet nyomtatásban, a széles közönség számára az ő gondozásában, szerkesztésével adták ki 1994-ben.⁵ A Petőfi Irodalmi Múzeumban található jegyzőkönyv erősen csonka, majdnem 30 felszólalás hiányzik belőle. Ezt azzal magyarázza a szerkesztői előszóban — mellyel jelen tanulmányban hosszabban is foglalkozom —, hogy a romok között ennyit sikerült megmentenie egykori kollégájának. A lillafüredi jegyzőkönyv azonban teljes egészében fennmaradt az állambiztonság „jóvoltából”.⁶ A teljes jegyzőkönyvet és a felszólalások tartalmát ismerve, illetve a Kristó Nagy által gondozott jegyzőkönyv állapotát látva⁷ elég erős volt a gyanú, hogy nem csupán a Nemzetvédelmi és Propagandaminiszter Hivatalát érte bombatalálat,⁸ és a vakszerencse — ahogy a megmaradt jegyzőkönyv megtalálásáról ír a szerkesztői előszóban — alakította a PIM-ben található forrás állapotát. Ezt erősíti az igénytelen szerkesztés⁹ mellett a találkozó második napjának végén Sinka István¹⁰ felszólalása körüli anomália is. Sinka István a következőket mondta:

„Ugyanis mind a két világtáj bebizonyította már ezer éven át velünk szemben ama szándékát, hogy a Duna fő hadászati jogát kezünkől kicsavarja.”¹¹

Nem csupán a teljes jegyzőkönyvben, hanem a Kristó Nagy által forrásként használt példányban egyértelműen kiolvasható a hadászati kifejezés, amelyet valaki áthúzott, és tollal halászat-ira „javította”. Mivel a szövegeket, melyeket Kristó Nagy az íróknak a találkozó után elküldött, saját kezűleg javították, ezt megtehetette akár maga Sinka is. Azonban az a tény, hogy az 1994-ben kiadott jegyzőkönyvben semmiféle megjegyzés nem szerepel ezzel kapcsolatban, hogy Kristó Nagy 1990 előtt az állambiztonság ügynöke volt, valamint a szerkesztői előszóban leírtak — melyben az 1990 előtti, állampárti narratíva is erősen kiérezhető — számomra egyértelművé tették, hogy Kristó Nagy István szándékosan kívánta elferdíteni a történelmi emlékezetet. Ezen szempontok miatt Kristó Nagy István kutatásaim egyik központi személyévé vált, hiszen tevékenysége nagyban befolyásolta az 1942-es lillafüredi találkozó emlékezetét.

⁵ KRISTÓ NAGY 1994.

⁶ Püski Sándor 1962-es letartóztatását követő házkutatás alkalmával talált rá az állambiztonság az 1942-es lillafüredi, írók, politikusok és katonák részvételével zajló találkozóról készített jegyzőkönyvek egyes kötetekre. Molnár Sándor, aki az egyik szervezője volt az eseménynek, erre levelet írt a belügyminisztériumnak, hogy adják vissza a lefoglalt könyveket, mivel úgy kerültek tőle Püskihez, hogy maga is kölcsönkapta azokat. Az állambiztonsági szervek nem sokat vártak, hamarosan Molnár Sándor lakásán is házkutatást tartottak, ahol a hiányzó köteteket is magukhoz vették.

⁷ Egy-egy, a Rákosi- és Kádár-korszak vezetői számára feledésre ítélt író, katona felszólalásaiból egy oldal sem maradt, a többiekéből pedig akár pársornyi is — ha a felszólalás esetleg a lap alján kezdődött — szépen, egyértelműen vágóeszközzel elvágtak. Ez néhány esetben még magyarázható a papír sérülésével, de 28 alkalommal?

⁸ A Nemzetvédelmi és Propagandaminiszter Hivatalának épületét 1944-ben bombatalálat érte. BFL VII. 5.e. 19940/1949 dr. Kolozsváry-Borcsa Mihály és társai pere p. 306. Kerekes Béla írásbeli észrevétele.

⁹ Név- és tárgymutató, valamint értelemező jegyzetek nélkül csupán a legépelt anyag átiratát adták ki.

¹⁰ Sinka István (1897–1969) költő, író. Politikai nézetei miatt 1945-től közel tíz évig nem publikálhatott, és kizsorították az irodalmi életből.

¹¹ ÁBTL 4.1. A-705. 224.

Rendhagyó életút — Kristó Nagy István

A Kristó Nagy Istvánról készített, általában rövid életrajzok elnagyoltak, és több részletben pontatlanok. A szikár tényekre hagyatkozva: 1921. június 16-án született a Csongrád vármegyei Sándorfalván, Kristó Nagy István és Kenéz Katalin gyógyszerészek gyermekeként. Sorsát ez nagyban befolyásolta, maga is gyógyszerésznek tanult, apja egy hódmezővásárhelyi gyógyszerertárban volt gyakornok, 1944-ben a szegedi Horthy Miklós Tudományegyetemen szerezte meg a gyógyszerészi diplomát. A Gazdaságpolitikai Szolgálat/Ügyosztály előadója az Antal-féle „minisztériumban”. A német megszállást követően az egyetemi ellenállás egyik szervezője lett. A Független Ifjúság Országos Központjának igazgatója volt 1946 és 1948 között. 1948-ig a családi gyógyszerertár vezetője volt, majd 1957-ig Budapesten dolgozott gyógyszerertárosként. 1957 és 1959 között a Kossuth Kiadó külső lektora és a Magvető Kiadó felelős szerkesztője 1957 és 1990 között, a Hazafias Népfront művelődéspolitikájának egyik irányítója. 1989 és 1990 között a *Könyvvilág* főszerkesztője és a *Rakéta Regényújság* helyettes főszerkesztője. Irodalomtörténész, aki a népi írókkal és a világirodalommal foglalkozott. Legnépszerűbb könyve a háromkötetes, több kiadást megélt *Bölcsességek könyve* volt.¹² 2010-ben hunyt el. Kristó Nagy István életrajzaiból ennyi tudható meg, ám bőven található benne sötét folt. Hogy lett egy gyógyszerertáros 1957-től könyvkiadók lektora és szerkesztője, bizalmi állás betöltője? A történetet korábban kell kezdeni. Fitos Vilmost¹³ 1988-ban készítették életútinterjút, melynek anyaga az Országos Széchényi Könyvtár Történeti Fénykép- és Interjútárában található. Antal István 1942 tavaszán megkereste Fitos Vilmost, hogy vállaljon szerepet a Nemzetvédelmi és Propagandaminiszter Hivatalánál. Ők már régebben ismerték egymást, hiszen Antal a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Országos Szövetségének volt az elnöke, ennek köszönhetően több ponton is fennállt köztük a kapcsolat. A felkérést Fitos mindenféle indokkal visszautasította, elsősorban azzal, hogy a gazdasági és társadalmi rendszert radikálisan át szeretné alakítani, így nem lenne jó választás, túl sok lenne a támadási felület mindkettejük irányába. Antal István ezt az érvet elfogadta, de arra kérte Fitost, hogy küldjön be helyette valakit a mozgalomból,¹⁴ mert sokat tudnának segíteni, ha lenne közvetlen kapcsolat köztük. Fitos elfogadta ezt az érvet, így megbeszélte Kristó Nagy Istvánnal, hogy vállalja el, amelyet meg is tett. Először a Gazdaságpolitikai Ügyosztályon kezdett dolgozni, főnöke Bende István¹⁵ lett — ennek a kapcsolatnak volt köszönhető, hogy a cserkészek országos szakaszvezetői közé került, mint „vezetőtishti magyarságnevelési szakelőadó”. A Gazdaságpolitikai Ügyosztályról a következő évben a Nemzetpolitikai Ügyosztályhoz helyezték át.¹⁶ Fitos szerint Kristó Nagy István rengeteget segített az úgynevezett Turul-ellenzéknek: tájékoztatta őket, fedezte tevékenységüket, sőt egy rendelet is született tevékenysége nyomán. Ez volt a 8500/1943. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet *Az egyetemi és főiskolai ifjúsági egyesületek működési szabályzatáról*. Így tudták kizárni az idősebb tagokat a Turulból — mivel 26 év lett a korhatár, e fölött csak akkor lehetett valaki tag, ha egyetemi vagy főiskolai állással rendelkezett —, ennek köszönhetően tudták át-

¹² KRISTÓ NAGY 1982 I, 1983 II.

¹³ Fitos Vilmos (1913–2000) szerkesztő, újságíró, az úgynevezett Turul-ellenzék vezetője.

¹⁴ Fitos a Turul Szövetségre, azon belül is az úgynevezett Turul-ellenzékre gondolt.

¹⁵ Bende István (1900–?) közgazdász, miniszteri tanácsos, a Nemzetvédelmi és Propagandaminiszter Hivatal osztályvezetője, a Honszeretet Egyesület főtitkára. 1945 után politikai okokból többször elítélték.

¹⁶ *Tiszti cím- és névtár* 1944, 700.

venni Fitosék a szervezet irányítását. Az 1942-es lillafüredi és az 1943-as ifjúsági Lillafüred szervezésében is benne volt, ennek köszönhetően az ifjúsági lillafüredi találkozóra elintézte, hogy többen ott legyenek az ellenzékinek mondható diákmozgalmak vezetői közül — mint például Kardos László.¹⁷ Kardos a német megszállás után a Szabad Élet Diákmozgalom vezetői közé tartozott, Kristó Nagy szerezte be a különböző hivatalos iratokat katonai és kormányzati kapcsolatai révén. 1944 decemberében a nyilasok elfogták, szabadulásáról azonban semmilyen információ nem áll rendelkezésünkre.¹⁸ 1945 után a Független Ifjúság Országos Központjának igazgatója, ám 1957-ig nem sok mindent tudunk róla azon kívül, hogy gyógyszerészként dolgozott. 1957-től, amikor a Magvetőnél és a Kossuth Kiadónál vállalt munkát, „Juhász Lajos” fedőnéven egészen 1963-ig ügynökként foglalkoztatta a magyar állambiztonság.¹⁹ Bár 1963-tól, miután „sokfelé dekonspirálódott”, ügynökként nem foglalkoztatták, pozíciójából kifolyólag társadalmi kapcsolatuként²⁰ továbbra is számíthatott rá a szolgálat.²¹ Egyik 1958 nyarán írt jelentésében a Magyar Közösség egykori tagjairól tett javaslatában arra utalt, hogy kilenc évvel korábban lebukott „egy személy elfogatásával kapcsolatban”, ezért nem tud a közelükbe férkőzni. 1949-től tehát már biztosan az állambiztonság szolgálatában állt,²² Tabajdi Gábor és Ungváry Krisztián kutatásai szerint már 1945-től.²³ Ebbe az életútba illeszkedik három, nyomtatásban megjelent írása, melynek vizsgálata talán közelebb visz Kristó Nagy István történelmi szerepének megértéséhez.

Az ifjúság „nevében” — Az 1944-es szöveg

1944 augusztusában jelent meg az általam vizsgált három írás közül az első. Az ekkor már több mint öt éve megjelenő *Nemzeti Könyvtár* sorozat²⁴ 147. számában található a *Mit várhatunk a mai magyar ifjúságtól?* címet viselő dolgozat. A ponyvairódalom ellen létrehozott *Nemzeti Könyvtár* a kalandos életű — és a tanulmányban többször előkerülő — Molnár Sándor,²⁵ a kormányzati nemzetvédelem egyik kulcsfigurája szerkesztette. A sorozatban a magyar klaszszikus és kortárs írók művei, illetve azok részletei kerültek, valamint közéleti, ismeretterjesztő írások, elsősorban a magyar történelmi eseményeket, a bolsevizmust és a szovjet rendszert

¹⁷ Kardos László (1918–1980) néprajzkutató, az előbb a Bolyai, majd a Györfy István nevét felvett egyetemi kollégium egyik alapítója. A Teleki Pál Intézet munkatársa, a Magyar Diákok Szabadságfrontja egyik szervezőjeként részt vett a fegyveres ellenállásban. A második világháború után a Népi Kollégiumok Országos Szövetségének osztályvezetője, majd főtítkára annak 1948-as betiltásáig. 1956 után életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, 1963-ban szabadult, ezt követően a Néprajzi Múzeum tudományos főmunkatársaként dolgozott haláláig.

¹⁸ M. KISS—VITÁNYI 1983: 116–117.

¹⁹ SZÓNYEI 2012: 89.

²⁰ Olyan személy, aki nem szervezett keretek között látta el információval az állambiztonsági szerveket.

²¹ TABAJDI—UNGVÁRY 2008: 336.

²² SZÓNYEI 2012: 90.

²³ TABAJDI—UNGVÁRY 2008: 234.

²⁴ 1939-től kezdve jelent meg a könyvsorozat, először a Miniszterelnökség Társadalompolitikai Osztálya, majd annak utód szerveinek tekinthető szervezetek gondozásában.

²⁵ Molnár Sándor (1898–1979) miniszterelnökségi beosztott, a kormányzati nemzetvédelem szervezeteiben dolgozó osztályvezető. Az 1920-as, 1930-as években jobbra külföldön vállalt szerepet, többek között munkásegyületet igazgatott Párizsban. 1945 után előbb a Nemzeti Parasztpárt pártigazgatója, majd a párthoz köthető Sarló Könyvkiadó és Filmvállalat igazgatója.

leleplezőnek szánt írások.²⁶ Egyes kötetek²⁷ végén rövid tanulmányokat adtak közre, amelyek a *Nemzeti élet iskolája* összefoglaló cím alatt jelentek meg. Ezek egy-egy, a nemzetvédelem számára fontosnak gondolt témát jártak körbe röviden — rendszerint a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Szolgálatának, majd a Nemzetvédelmi és Propagandaminiszter Hivatala munkatársai által jegyezve –, úgymint a népfőiskola, a népművelés vagy akár a trianoni béketárgyalások.²⁸ A *Nemzeti Élet Iskolája* sorozatban jelent meg Kristó Nagy István magyar ifjúságról szóló írása. A szöveg elemzése előtt mindenképpen ki kell emelni, hogy a kéziratot valamikor július folyamán kellett leadni, amikor még tartottak a deportálások Magyarország területén.

A dolgozat elején az ifjúság mibenlétéről értekezik Kristó Nagy, a hatalommal való kapcsolatról és a számukra fordítandó figyelem paradoxonáról. Kiemelte, hogy miközben idősebbek foglalnak helyettük állást a politikában — amely természetesen nem veszi érdekeiket maradéktalanul figyelembe —, aközben az ifjúságnak kevés a tapasztalata, emellett tanulatlanabbak és felkészületlenebbek, mint az óvatosabb, de okosabb idősebb generáció. Kristó Nagy szerint az ifjúságnak kedvezett a háborút megelőző korszak, és ők azok is, akik a válság egyik fő előidézői voltak. Szabó Dezsőt idézve megállapítja, hogy az ifjúság csupán következmény, amely felerősíti a legnépszerűbbé vált gondolatokat és érzéseket, és így ez a nemzetre lehet áldás és átok is egyszerre. Egyetértve a „Mesterrel” — vagyis Szabó Dezsővel —, Kristó Nagy kiemeli, hogy az ifjúságot aszerint kell értékelni, milyen eszméket fogadott el. Sokszínű fiatalságról ír — még ha társadalmi helyzetüket külön nem is veszi górcső alá —, vizsgálata tárgya azonban az ifjúság értelmiségi része. Ebbe véleménye szerint nem csupán a diákok tartoznak, hanem a földműves és munkás ifjúság legjava is.

Az ifjúság által elfogadott, fent említett eszméket négy kategóriába sorolta Kristó Nagy. Ezek a faji gondolat, a népiség gondolata, a „rendszer” és a világnézet voltak. Az eszmék elemzését a faji gondolattal kezdte. Szerinte az értelmiségi ifjúság „legjava” nacionalista volt 1944-ben, mert a magyarsága mindennél többet jelentett a számára, magyarul akart élni és gondolkodni. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy az ifjúság élen akart állni a nemzetiségi kérdés tekintetében, ezzel összefüggésben a magyarságnak a „Dunatáj” vezető nemzetévé válását sürgették, hiszen, ahogy Kristó fogalmaz: „az ifjúság tisztán érzi fajtánk vezetésre hivatottságát”.²⁹ A „Dunamedencében” a magyarság vezető szerepének igénye és kíváncsága a nemzetvédelmi szakirodalomban kiemelt figyelmet kapott.³⁰ Kristó Nagy nyomtatékosította, hogy az ifjúság szerinte fontosnak tartotta „fajtánk biológiai erősítését”, amely alatt a családvédelmet, a sokgyerekesek támogatását, a közegészségügy és a néptáplálkozás javítását értette, és amely az alapját jelentette volna a magyarság uralkodó szerepéhez a Kárpát-medencében.³¹ Erősíteni

²⁶ Többek között Wass Albert: *Egyedül, a világ ellen*; Tamási Áron: *A legényfa kivirágzik*; Kerecseny János: *A vörös 140 millió. A bécsi nagy kaland*; Albrecht I. Károly: *A GPU titkaiból*; Maria Kraft: *A bolsevisták karmaiban*; Nagy Méda: *Régi magyar asszonyok*; Asztalos Miklós: *Vidám történetek Mátyás királyról*.

²⁷ Átlagban a sorozat minden nyolcadik könyvében, valójában a Nemzetpolitikai Szolgálat azon időszakától lett a kötetek gyakran jelentkező része, ahogy Alföldi Alajos vette át az osztály vezetését.

²⁸ Például Kerekesházy József: *A trianoni béketárgyalások magyar szemmel*; Péter Ernő: *A népfőiskola jövője*; Simándi Béla: *Néhány szó a népművelésről*.

²⁹ KRISTÓ NAGY 1944: 55.

³⁰ Gondolhatunk itt többek között Bajczy-Zsilinszky Endre: *Helyünk és sorsunk Európában*, valamint Ajtay József: *A Dunamedence és Magyarország sorsközössége* című művekre.

³¹ KRISTÓ NAGY 1944: 56.

szerinte elsősorban azokat a parasztokat kellett, akik nem proletarizálódtak, és nem egykéztek. Kristó Nagy felrótta a fiatalságnak, hogy elképzeléseik elnagyoltak, sok volt köztük a nem tisztázott és tartalommal meg nem töltött kijelentés. Az ifjúság feladatának azt jelölte meg, hogy ezekre feleleteteket találjanak.

Kristó Nagy Szabó Dezső után Németh László gondolatait is beleszötte a fiatalok nacionalizmusának tárgyalásába. Véleménye szerint az ifjúság azt kívánat elérni, hogy a magyar államon belül a magyarság legyen az úr, és ne éljen kisebbségben saját hazájában. A gazdaságban, a szellemi élet területén és a politikában egyaránt „magyar vérű és gondolkodású vezetőket” kívántak, azt, hogy az ő kezükben legyenek a kulcspozíciók. Egészen merész gondolatokig jut ebben az okfejtésben:

„Aki teljesen magyar származású, magyar testalkatú (tehát olyan, mint őseink, vagy mint ma is a nép többsége) s az, akit az ilyen magyarok magyarnak elfogadnak. Az asszimiláció lehetséges, de nem minden fajta számára. Ezért követelte az ifjúság hosszú éveken át a zsidókérdés radikális megoldását, ezért nem hagyta, hogy az egyenlőség, humanizmus és egyebek szép jelszavával a lényegről eltereljük a figyelmet.”³²

A „radikális megoldás” alatt Kristó Nagy nem fejt ki, hogy pontosan mire gondolt, „egyszerű” állásvesztésekre és kizorításra a közéletből, vagy valami egészen másra. Mindenesetre semmi és senki nem indokolja az ilyen mondatok leírását 1944 nyarán, amelynek így igencsak fura és zavarba ejtő fénytörése van. Leginkább úgy, ha hozzátesszük, hogy Kristó Nagy István nemcsak egyszerű ifjúsági vezér volt, hanem a kormányzati nemzetvédelem akkori tisztségviselője, tehát bőséggel állt információ a rendelkezésére a hazai zsidóság elhurcolásáról.

Kristó Nagy, folytatva az ifjúság gondolkodásának megértését, a népiségre tért át mint azon eszmére, amely meghatározta világlátását. Azt fejtegette, hogy az államnak azért kellett volna a földművességet és a munkásságot szolgálnia, mert a magyar faji tulajdonságok ott maradtak meg legtisztábban és legerőteljesebben. Legfőbb állami feladatnak a népi kultúrpolitika³³ és a nép „materiális igényeinek” kiszolgálását tartotta, kiemelve a vagyoni különbségek csökkentését kívánva az a társadalom egyes szereplői között. Az ifjúság ebben a kérdésben — vagyis a közgazdasági kérdésekben — volt a legfelkészületlenebb Kristó Nagy szerint.

A harmadik eszmének, értékelési szempontnak a sejtelmes „rendszer” nevet adta Kristó Nagy. Erős állítással kezdett: szerinte az ifjúság szocialistának vallotta magát 1944-ben abban az értelemben, hogy egy igazságosabb, szociálisabb világ volt az „ideálja”. Inkább eszme volt ez náluk, mint konkrét program. Érvelése szerint a liberális, kapitalista gazdasági rendszer ideje lejárt — és itt ismét a zsidóságot állította pellengérre —,

„ez is egy ok, mely az ifjúságot a liberális szellemű zsidósággal szembeállította.”³⁴

³² KRISTÓ NAGY 1944: 57.

³³ A *Nemzeti Könyvtár* 143–144. számának végén, a *Nemzeti Élet Iskolája* „sorozat” keretében közzétették Kanyar József: *A magyar kultúrpolitika (Györffy István)* című írását, melyre Kristó Nagy István e helyütt hivatkozott. KANYAR 1944.

³⁴ KRISTÓ NAGY 1944: 58.

Az állam által irányított gazdaságot és a kollektívizmust szerinte támogatta az ifjúság, ezzel együtt nem volt az egyéni tulajdon ellen. Kristó szerint ez volt az oka a marxizmus elutasíttóságának, melyet a szocializmus egészségtelen formájának tartott, „mely nem becsüli meg az embert”. Társadalmi osztályok feloldásával egyetértve, de valamilyen típusú rendi megszervezés mellett állt a fiatalság Kristó Nagy szerint, amelyet leginkább az olasz fasizmus korporatív megszervezéseként értelmezhetünk. Az újfajta politikai rendszerben

„Nem uralkodhatik tehát a gentry, de nem lehet »proletárdiktatúra« sem.”³⁵

Kristó Nagy itt már eljut arra a pontra, hogy a demokrácia intézményét is megkérdőjelezi, amely szerinte pusztán önámítás, népámítás, fikció és hogy a parlamentarizmus elavult. Mint kifejti:

„tehát inkább váltsa fel egy totális rendszer, inkább legyen a minőségek diktatúrája, legalább is az átépítés, a reformok idejében. A nehéz átmeneti időkben a vezetők kapjanak teljhatalmat, de aztán legyenek felelősségre vonhatók.”

Okfejtését azzal zárta, hogy az ifjúság alkotmányos érzetű, és történeti jogfolytonosság mellett állt, de — mások szerint — összeegyeztethető ez a szemlélet akár „honfoglaló őseink »parancsuralmi« rendszerével” is.³⁶

Az utolsó szempont az ifjúság megértéséhez a világnézet. Annak ellenére, hogy a legtöbb kérdés politikai természetű volt, az ifjúság úgy nyilatkozott magáról, hogy egyáltalán nem vett részt a napi politikában. Kristó Nagy szerint az ifjúság „jobbboldalisága” a világnézetéből eredt, ezért jobban szemügyre kívánta azt venni. A koreszméhez kötötte elsősorban ezt a jelenséget, a népiség miatt volt erős a hűség a fajtához és annak sorsához. A liberalizmussal szemben kialakult kötöttséghez vonzódott, így vált szocialistává, mely a polgári életformát idejétmúltnak tekintette. A materializmustól elfordulva egyre inkább a kézzel meg nem fogható, transzcendens felé törekedtek, a szép dolgok iránt, mint az irodalom, művészet, tudomány. Emiatt az idealizmus miatt Kristó Nagy jobbboldalinak tartotta az ifjúságot: a szellemi és transzcendens felé nyitott eszmeiség jellemezte, szemben a baloldal materialista gondolkodásával. Az ifjúság emiatt a „tömegek lázadása”, a bolsevizmus és a liberalizmus ellen határozta meg magát. Hinni akart az ifjúság, amely végül így jutott el Istenig.

Kristó Nagy arra kérte olvasóit, hogy higgyenek az ifjúságban, mert bár a magyar ifjúság nagy része sekélyes, ám ezt az emberiség nagy részére is igaznak vélte. És még ezt a sekélyes részt jobbnak tartotta, mint Európa ifjúságának nagy részét. A keveseknek, a „kitűnőeknek” az irányítása alá kellett kerülnie az ifjúságnak, és úgy gondolta, akkor naggyá, hőssé válhat a magyar ifjúság.

1944-es írásában az ifjúságot leginkább zavaró elemnek a liberális polgári eszményt tartotta, a demokráciát, valamint az ezeket szerinte egyaránt megtestesítő zsidóságot. Természetesen felmerülhet, hogy nem azért írta-e ezt a szöveget, hogy ezzel fedezze az ellenállásban betöltött

³⁵ KRISTÓ NAGY 1944: 58.

³⁶ KRISTÓ NAGY 1944: 59.

szerepét, hogy minden gyanú fölött álljon. A Nemzetpolitikai Ügyosztály vezetője az az Eszterhás István³⁷ volt, akinek még 1945-ben is jelentek meg írásai nyilas lapokban.³⁸ Lehet, hogy előtte nem akart lebukni? Ezt nem tudjuk bizonyítani, akár még valós hipotézisként is elfogadhatjuk. Két dolgot azonban ki kell emelni. Először is 2010-ben bekövetkező haláláig számtalan lehetősége lett volna ezzel az írással elszámolni, az előbb vázolt lehetséges forгатókönyvhöz hasonló magyarázattal előállni, amelyet tudomásom szerint nem tett meg. Másodszor, 1946 decemberében, amikor az 1945 előtti legkisebb „kollaborációnak” tartott gesztusért is „reakciósságot” kiáltott Kristó Nagy, nem 1944 májusában kellett volna meghúzni azt a határt, amely után minden, a nyilvánosságban tett mozzanat egyenlő volt az „árulással”. Talán tisztességebb lett volna, ha nem húz meg semmilyen határt, hiszen az államigazgatásban való munka nem jelentett automatikusan kollaborációt.

A reakcióról — az 1946-os szöveg

Kristó Nagy István második, általam vizsgált dolgozata 1946 decemberében jelent meg a hódmezővásárhelyi *Puszták Népe* című folyóiratban *Mi a reakció?* címmel.³⁹ Az itt leírtak szöges ellentétben állnak a bő két évvel korábban megjelent írásához képest. Azt a fajta erős váltást, amely a két szöveg között fennáll, nem lehet pusztán a megváltozott történelmi helyzettel magyarázni. Ilyen erős ellenségképgyártást semmilyen rendszerváltás nem magyarázhat, kivéve, ha a múltja miatt úgy érezte, „hitet kell tenni” az új rendszer irányába. Ezzel az 1946-os szöveggel Kristó Nagy István meg kívánta jelölni azok körét, akiket „joggal” üldözhet az új rendszer — mindezt az első nagyobb koncepciók per, a Magyar Testvéri Közösség elleni per árnyékában.

Azzal kezdi, hogy a reakció fogalmának — amelyről mindenki beszélt, és mindenki másként értelmezte — lényegét mindenki pontosan értette. Az ország elmaradottsága miatt mindenki a múlt embere, tehát lényegében reakciós — adta meg a választ Kristó Nagy. Ezzel a szellemi manőverrel átvágta a gordiuszi csomót, minden egyes magyar állampolgárt potenciálisan az üldözendők közé sorolt, ezzel legitimálva az ellenük való fellépést. Mindezek után ad egy „pontosabb” meghatározást a reakcióra, amikor is mindenkit a reakciók közé sorolt, akik a politikai fejlődést gátolták, és akik a demokrácia ellen küzdöttek — mint látni fogjuk, ehhez nem sok mindent kellett tenni. Fejlődés alatt a nemrég még általa megvetett demokratikus változásokat értette, mint írta:

„Pár hónap óta sokat haladtunk. Magyarországon végre demokrácia van: a nép uralkodik, a nép akaratának, a nép véleményének kell érvényesülnie. Ez az alapja az egész politikai berendezkedésünknek.”⁴⁰

³⁷ Eszterhás István (1907–2001) író, a Nemzetvédelmi és Propagandaminiszter Hivatal osztályvezetője.

³⁸ ESZTERHÁS 1945. Az *Ország* című politikai hetilap 1944. október 28-ig Széchenyi István-, november 18-a után viszont már Szálasi-idézzettel a címlapon jelent meg.

³⁹ KRISTÓ NAGY 1946.

⁴⁰ KRISTÓ NAGY 1946: 29.

Az ellenségre, tehát a reakciószakra váró sorsra is rögtön kitért:

„Azonban a demokrácia, mely a nép szabadságának legfőbb biztosítója és eszköze, nem jelenthet szabadosságot és nem engedheti azt, hogy a demokrácia ellenségei élvezhessék a teljes szabadságot. A haladás már hosszú évtizedek óta a demokrácia megteremtését követeli. Az egész dolgozó magyar nemzet szintén évtizedek óta ezért a demokráciáért küzd.”⁴¹

Itt már megjelenik a bűnösnek kikiáltottak szabadságának elvétele. Kristó Nagy, miután röviden összegezte, hogy mindenki potenciálisan reakciós, tartalommal is megtöltötte a demokráciaellenesség fogalmát. Hat nagyobb kategóriába sorolta azokat a magatartásformákat, melyek által „gyakorló reakcióssá” válnak az egyes emberek.

Az elsőbe sorolta a régi, feudális szellemben gondolkodókat, akik előjogokat követeltek, vagy csak kihasználták annak előnyeit, akik lenéztek másokat, csak azért, mert szegényebbnek születtek. És ez még akkor is reakcióssá tette őket, ha az osztályharcot helytelenítették is. Mindezek közé sorolta a magyar „úri-osztály” nagy részét, akik ezen felül legtöbbször még fasiszta elveket is vallottak.

Így jutunk el a második kategóriához, a fasiszta módon gondolkodókhoz. Kristó logikai bakugrással jut el a „fasiszta módon gondolkodóktól” az ellenforradalmi rendszer híveiig. Ezzel Kristó Nagy az egész Horthy-korszakot lényegében fasiszta, nemzetiszocialista rendszerként írja le. Szerinte sokan akaratlanul is haladásellenesek voltak, „megzavarta őket a fasizmus”, még akár ártatlan gondolatokkal is sikerült ebbe a hibába esni. Hamarosan újabb elveket csatolt a „fasiszta gondolkodáshoz”, hiszen megjelenik a nacionalizmus és a hazafiság eszméje is. Mindezek együtt alkotják a fasiszta gondolkodást, amely „korszerűtlen, tudománytalan és embertelen” volta miatt „minden ízében elvetendő”. Ez a megvetés „vonatkozik ez elsősorban a fajtának és nacionalizmusnak, hazafiságnak fasiszta jellegű értelmiségére”. Kristó Nagy végül ad egy összefoglaló jellemzést arról, mit is ért fasizmus alatt:

„A fasiszta felfogás lényege: 1. A fajta mindennél fontosabb, döntő jelentőségű adottság; 2. Az egyes emberfajták más és más értékűek; 3. Hogy ki-k melyik fajta-hoz tartozik, azt származása és testalkata dönti el. Mindhárom súlyos tévedés!”⁴²

Kristó Nagy szerint az emberi fajták egyenlőek, nem lehet őket értékeléssel egybekötve összehasonlítani, illetve aki a fajt fasiszta módon emlegeti, például zsidó fajról beszél, gyanús, hogy reakciós.

A fasizmussal rokonnak tartja a harmadik gondolatot a túlzott hazafiságot, hazafiaskodást, sovinizmust. A szerző nem tartja mindegyik sovinizstát fasisztának, de mindegyik haladásellenes szerinte, amelyet gyökerestül ki kell irtani, mert reakciót szül. Abban látja ennek a gondolkodásnak a veszélyét, hogy ha „vezetésre hivatottnak, kiváló népnek tartjuk a magyarságot” nem lesz belőle javítás, góggé válik ez a gondolat, imperializmus és hatalmaskodás lesz

⁴¹ KRISTÓ NAGY 1946: 29.

⁴² KRISTÓ NAGY 1946: 31.

belőle, amely óhatatlanul más népeket elnyom végül. A szomszéd népekkel együtt kell működni, de ellenük „végtelenül sokat vétettünk”, vitás kérdésekben engednünk kell nekik, jobbakat nyújtani, sok visszautasítást kibírni, mire elismerik őszinte jószándékunkat.

„Senki sem hivatkozhatik tehát arra, hogy a szomszéd népek visszautasítják a mi közeledésünket, hogy ők kezdik az ellenségeskedést, hogy ők bánnak rosszul az ottani magyarsággal stb.”⁴³

Sovinizsita, aki becsmérli szomszédainkat, tehát végeredményben reakció — vonja le a következtetést Kristó Nagy. Itt egy újabb összekapcsolással él a szerző, hiszen a szomszéd népekkel kapcsolatos összes magatartást igaznak fogadott el a Szovjetunióval is. Mindezt azzal magyarázta, hogy mi támadtuk meg őket, és

„csak köszönettel adózhatunk, hogy nem kaptuk meg azt a büntetést, amit kiérdemeltünk.”⁴⁴

Bármilyen sérelem emlegetése a Szovjetunióval kapcsolatban végül reakciós viselkedés. Kristó Nagy a negyedik kategóriába sorolta mindazokat, akik az elnyomottak gazdasági felemelkedése ellen vannak, és mindazokat, akik akár akaratlanul is a gazdasági reform, anyagi jólét elé helyezték a kulturális, szellemi „felszabadítást”, mert azok mind a „kizsákmányolók” érdekeit védik, ezáltal a szabadság ellenségei. Kristó Nagy szerint a felemelkedésnek egyszerre kellett megvalósulnia a művelődés és a jólét tekintetében.

A reakció ötödik kategóriájába sorolta azokat, akik a humánus névben az új, demokratikus rendőrségnek csak a hibáit látták, akik megengedők a múlt bűneinek vizsgálatában, illetve mindazokat, akik szerint lehetett bűnbocsánat az utolsó pillanatos észhez térések esetében.

Az utolsó kategóriába sorolta azokat, akik a nyilvánosság előtt bíralták a rendszert, illetve annak működtetőit. Szerinte ennek módja az, ha előbb az arra illetékeseknél — közigazgatási szerveknél, minisztériumokban, pártközi megbeszéléseken, szakmai összejöveteleken — ejtette meg először a bírálatot. És csak abban az esetben lehetett Kristó Nagy szerint a nyilvánosság felé fordulni, ha ezek után sem változtattak a hibás gyakorlaton. „Természetesen” mindezt úgy, hogy közben az illetékes bűnösségét bizonyítani is kellett. Úgy vélte, akik bíráltak — mert sok volt a nehézség az elmúlt rendszer hibái miatt —, azok aknamunkát végeztek, miközben legtöbb esetben ők voltak a katasztrófa előidézői. Mint láthatjuk, ez már a hivatalos viselők felé figyelmeztetés a helyesnek vélt viselkedést illetően.

Kristó Nagy nem csak az előző rendszerben vezető tisztséget viselőket kiáltotta ki bűnösnek, mert ők

„népbírók elé kerülnek s általában megkapják, amit érdemelnek.”⁴⁵

⁴³ KRISTÓ NAGY 1946: 32.

⁴⁴ KRISTÓ NAGY 1946: 32.

⁴⁵ KRISTÓ NAGY 1946: 34.

Szerinte mindenki bűnös, aki például hivatalt vállalt a Horthy-korszakban, aki hitt Gömbösnek, aki a MÉP-re szavazott, aki magánbeszélgetésben elismerően bólintott, aki rámosolygott egy német katonára, aki a zsidókat szidta, akik lenézték a parasztot, és még hosszan sorolta a „bűnös” jeleket. A kollektív bűnösséget⁴⁶ ennek ellenére elvetette, az egyéni szembenézést tartotta irányadónak. Ebben az írásban exkuzálta magát, a múltbeli tetteit azzal magyarázta, hogy sokszor meg kellett alkudnia, például jobboldali álarcot felvenni, ha segíteni akart másokon. Ennek ellenére szerinte 1944 májusa után már nincs bocsánat, nincs helyük a magyar közéletben azoknak, akik utána bármilyen köztevékenységet végeztek.⁴⁷ Ez az 1944 augusztusi írását követően igen érdekes megállapítás.

Kristó Nagy bűnbánatra és alázatra szólított mindenkit. Végső konklúziója, hogy szerinte mindenkit reakciónak kell tekinteni, aki nem tesz a demokráciáért, és nem változtatja meg egészben a gondolkodását. A jövőre vonatkozóan annyit írt, hogy mindenképpen szocializmus felé halad az ország, ám hogy az kommunizmus, szociáldemokrácia, szövetkezeti demokrácia lesz-e, vagy más, ekkor még nem látta tisztán.⁴⁸

1946-ban közölt írása alkalmas volt az elnyomás és az erőszak legitimálására. Két évvel korábbi írásával szemben több szempontból is szöges ellentétben álltak az itt megfogalmazottak: míg az a demokrácia minden válfaját elutasította, ez a szocialista demokrácia⁴⁹ eljöveteletét jósolta. A reakcióról írt dolgozat tabusít: a nemzeti gondolatot bűnnek nyilvánította, bírálhatatlanná tette a Szovjetuniót, a környező népeket és a demokratikus rendőrséget. Legitim válasszá emelte az erőszakot azzal, hogy a bírálatot a négy fal közé akarta száműzni, lényegében fel kívánta számolni a nyilvánosságot. A gondolkodás teljes megváltoztatását tűzte ki célul, lényegében az embert és az emberi kapcsolatokat vette támadás alá, hiszen bármilyen viselkedést, gondolatot pillanatok alatt megbélyegzett a reakció „vádjával”. Hamis logikai párosításokkal élt, például a nacionalizmus, a fasizmus és Szovjetunió bírálata közé egyenlőségelet tett. Ezek az írások éppúgy szellemi építőkövei voltak a diktatúra embertelen működésének, mint bármelyik marxista teoretikus műve, nem számít milyen széles körben volt ismert, mennyi emberhez jutott el. Közvetített egyfajta „értelmiségi” magatartást, függetlenül attól, hogy mi volt a megszületésének indítéka, legyen az akár megfelelési kényszer a korábbi írások és tevékenységek miatt.

⁴⁶ A kollektív bűnösség elve szerint egy közösség (társadalmi csoport vagy egy egész nép) minden egyes tagja személy szerint bűnös — pusztán a csoporthoz való tartozása miatt — valamely esemény megtörténteiben, függetlenül attól, hogy valóban részt vett-e az adott cselekményben.

⁴⁷ Ezzel a megállapítással nem tudok egyetérteni, ha mindenki így tett volna, megbénul az állam, és a maradék önállóságot is felszámolták volna a megszálló németek.

⁴⁸ 1946 végén ez jobb esetben naiv gondolat, amelyet Kristó Nagy Istvántól kevésbé feltételezhetünk.

⁴⁹ A szocialista demokrácia ebben az esetben csak egy jól hangzó propagandaszólam. Az olyan demokratikus értékek, mint a hatalmi ágak szétválasztása, az ellenzék tiszteletben tartása, a szólásszabadság, az egyesülés szabadsága stb. nem biztosítottak a szocialista demokráciában. Lényege, hogy a döntéseket a párton belül hozzák meg, a párt a demokrácia őre és egyetlen letéteményese.

*Szerkesztői jegyzet — az 1994-es szöveg*⁵⁰

Az 1994-es Kristó Nagy István-szöveg merőben eltér a két korábbtól. Az 1942-es lillafüredi találkozóról készült jegyzőkönyv szerkesztői jegyzete csupán négyoldalas, mégis érdekes dokumentum a maga sajátos világlátásával és „felháborodásával”.⁵¹ A tanulmányban már többször szóba került, hogy Kristó Nagy István a Nemzetvédelmi és Propagandaminiszter Hivatalának volt az előadója, előbb a Gazdaságpolitikai Szolgálaton/Ügyosztályon, majd a Nemzetpolitikai Ügyosztályon. 1942 végén még Bende István alá tartozott, aki a Gazdaságpolitikai Szolgálat vezetője volt a Hivatalban, emellett a Magyar Közösséghez kapcsolható Honszeretet Egyesület vezetője. Mivel Kristó Nagy szerkesztette a Bende irányításával kiadott *Hasznos Könyvtár* sorozatot, valószínűleg ezért került a gyógyszerész végzettségű fiatal a Gazdaságpolitikai Szolgálatba. Kristó Nagy István a lillafüredi találkozóval kapcsolatban leginkább az írókkal tartotta a kapcsolatot, az itt leírtak szerint neki kellett begyűjtenie az írók által javított felszólalások kéziratait egy általa később szerkesztendő kötethez.⁵² A szerkesztői előszavában a legszembevetőbb az a fajta elhatárolódás az egész konferenciától és magától a Hivattól, mintha neki semmiféle szerepe nem lett volna az egészben, és semmiféle információval nem rendelkezett volna akkor. Egy 21 éves embertől nem lehet elvárni a teljesen kiforrott, lényeglátó gondolkodást, azonban a teljes értetlenség és az információhiányára való hivatkozás magyarázata is kétségeket ejthet az olvasóban és az utókorban.

Többeket, Antal Istvánt és „egypár katonát” azzal vádolt, hogy — szemben például Kállay Miklós miniszterelnökkel — az írókat a háborús ideológia támogatására akarták felhasználni, ezt az állítást azonban semmilyen érveléssel nem támasztja alá. Az írói felszólalásokban erős csúsztatásokkal élt, például Márai Sándor beszédével kapcsolatban — akinek „természetesen” nem maradt meg a hozzászólása Kristó Nagy szerint —, tudniillik Márai szövege megjelent 1943-ban nyomtatásban is.⁵³ Molnár Sándorra, a Nemzetpolitikai Szolgálat akkori vezetőjére Kristó Nagy szerint azért nem lehetett egyedül rábízni a szervezést, mert baloldali és párizsi kapcsolatai miatt nem bíztak meg benne eléggé. Molnár Sándor Párizsban a kormányzat megbízásából szervezte meg az ottani magyar munkásokat, megelőzendő, hogy a kommunisták tegyék meg ezt.⁵⁴ Emellett már 1939-től kezdve, már Kovrig Béla⁵⁵ előtt a miniszterelnökség nemzetvédelmi osztályán dolgozott. Ha valakiben megbíztak, az Molnár Sándor volt. Természetesen — a Kristó Nagy István mellett a lillafüredi emlékezetet döntően meghatározó — Molnárnak 1979-es haláláig bőven volt ideje kialakítani magáról a baloldali, népi írókon „nevelkedett” személy alakját, amely ebben a formában egyszerűen nem volt igaz.

⁵⁰ KRISTÓ NAGY 1994.

⁵¹ Felháborodását az váltotta ki, hogy a lillafüredi találkozóra nem kaptak meghívást egyes baloldali írók — 50 év távlatából, egykori szervezőként.

⁵² KRISTÓ NAGY 1994: 7.

⁵³ MÁRAI 1943: 113–142.

⁵⁴ Ezt a munkát örökíti meg a Molnár Sándor által írt visszaemlékezés: MOLNÁR 1932.

⁵⁵ Kovrig Béla (1900–1962) szociológus, egyetemi tanár, politikus. A magyar katolikus politikai mozgalmak egyik vezéralakja az 1930-as, 1940-es években, a Miniszterelnökség Társadalompolitikai Osztályának, majd annak átszervezése után a Nemzetpolitikai Osztálynak vezetője 1939 és 1941 között. A második világháborút követően egy ideig minisztériumokban vállalt munkát, 1948-ban az Egyesült Államokba emigrált.

Összegzés

Kristó Nagy István általam választott három írása mind más, különböző történelmi helyzetben jelent meg, a szerző azonban mindannyiszor maximálisan alkalmazkodott a korszakhoz, az elvártnak hitt gondolatokat maximális erővel közvetítette. Az 1944-es és az 1946-os írásai alkalmasak voltak az erőszak eszmei megalapozásának, szellemi munícióval szolgáltak ahhoz. Az ifjúságról szóló szöveg sok szempontból elnagyolt és teoretikus, a reakcióról megjelent írás lényegesen kiforrottabb volt, az egész társadalmat célozta és vádolta. Az 1994-ben megjelent előszó a történelmi emlékezet meghamisítására tett kísérlet, melynek máig ható következményei vannak.

Szakirodalom

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

4.1. A-705

SZAKIRODALOM

AJTAY József

1936 *A Dunamedence és Magyarország sorsközössége*. Budapest: Magyar Nemzeti Szövetség.

ALBRECHT I. Károly

1943 *A GPU titkaiból*. Nemzeti Könyvtár 79–80. Budapest: Stádium.

ASZTALOS Miklós

1940 *Vidám történetek Mátyás királyról*. Nemzeti Könyvtár 13. Budapest: Stádium.

BAJCSY-ZSILINSZKY Endre

2008 *Helyünk és sorsunk Európában*. Budapest: Kairosz.

ESZTERHÁS István

1945 Uriemberek vagyunk. *Az Ország* 3/4, 11–14.

KANYAR József, dr.

1944 A magyar kultúrpolitika (Györffy István). In MARKÓ Árpád: *Elfelejtett magyar hadvezérek*. Nemzeti Könyvtár 143–144. Budapest: Stádium, 121–128.

KERECSENY János

1941 *A vörös 140 millió... A bécsi nagy kaland*. Nemzeti Könyvtár 57. Budapest: Nemzeti Könyvtár.

KEREKESHÁZY József

1943 A trianoni béketárgyalások magyar szemmel. In SINCLAIR, Upton: *Letűnt világ*. Nemzeti Könyvtár 95. Budapest: Stádium, 59–64.

KRAFT, Maria

- 1944 *A bolsevisták karmaiban. Egy német asszony szenvedései a Szovjetunióban.* Nemzeti Könyvtár 140. Budapest: Stádium.

KRISTÓ NAGY István

- 1944 Mit várhatunk a mai magyar ifjúságtól? In IGNÁCZ Rózsa: *Hivatalnok Berta.* Nemzeti Könyvtár 147. Budapest: Stádium, 51–61.
1946 Mi a reakció? *Puszták Népe*, 1/1, 29–36.

KRISTÓ NAGY István (szerk.)

- 1994 *A lillafüredi írói értekezéslet (1942. november).* Budapest.

Magyarország tiszti cím- és névtára, 1944.

MÁRAI Sándor

- 1943 *Röpirat a nemzetnevelés ügyében.* Budapest: Révai.

M. Kiss Sándor — VITÁNYI Iván

- 1983 *A magyar diákok szabadságfrontja.* Budapest: Az Antifasiszta Ifjúsági Emlékmű Szervezőbizottsága.

MOLNÁR Sándor

- 1932 *Magyar sors francia földön.* Párizs: Párizsi Magyar Akadémia.

NAGY Méda

- 1941 *Régi magyar asszonyok.* Nemzeti Könyvtár 45. Budapest: Stádium.

PÉTER Ernő

- 1944 A népfőiskola jövője. In Kádár Lajos: *Lidércsziget.* Nemzeti Könyvtár 137–138. Budapest: Stádium, 119–127.

SIMÁNDI Béla

- 1943 Néhány szó a népművelésről. In MERÉK Antal: *Gyere velem András.* Nemzeti Könyvtár 106. Budapest: Stádium, 59–64.

SZŐNYEI Tamás

- 2012 *Titkos írás I–II.* Budapest: Noran Könyvesház.

TABAJDI Gábor — UNGVÁRY Krisztián

- 2008 *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990.* Budapest: Corvina.

TAMÁSI Áron

- 1944 *A legényfa kivirágzik. Elbeszélések.* Nemzeti Könyvtár 155. Budapest: Stádium.

VÁRI Árpád

- 2024 *Nemzetvédelem és Lillafüred a második világháború alatt — és azt követően. Az 1942-es lillafüredi konferencia és a nemzetvédelem kapcsolata.* PhD disszertáció, Budapest.

WASS Albert

- 1943 *Egyedül, a világ ellen.* Nemzeti Könyvtár 88. Budapest: Stádium.

Abstract

In this study, I analyse and compare three texts written by István Kristó Nagy, each produced under a different political regime. Kristó Nagy, who held a government position during the Second World War, published an analysis of Hungarian youth in August 1944. Two years later, he authored a work addressing the concept of “reaction,” which stands in marked contrast to his earlier publication. His final work, produced after decades of involvement with state security, published following the collapse of the communist regime. These three texts provide valuable insight into the author’s career and his relationship with the politics of each period.